

ROLAND PAULSEN

Vi bara lyder – en berättelse om Arbetsförmedlingen

Stockholm: Atlas 2015

Bengt Furåker

Arbetsförmedlingen har uppenbarligen lågt förtroende hos den svenska befolkningen och detta verkar dessutom ha varit avtagande under senare år (Oleskog Tryggvason m fl 2014). Det kan finnas många förklaringar till det låga förtroendet. Somliga av dessa kommer fram i boken *Vi bara lyder – en berättelse om Arbetsförmedlingen* där Roland Paulsen – på basis av en mindre fältstudie – ger sin version av hur det kan gå till på ett arbetsförmedlingskontor. Här presenteras utdrag ur samtal med arbetsförmedlare och arbetssökande och iakttagelser i samband med möten. Två rätt välkända personer har intervjuats: Arbetsförmedlingens tidigare chef Angeles Bermudez-Svankvist och före arbetsmarknadsministern Sven Otto Littorin. De står som representanter för arbetslinjen – som Paulsen ogillar – och tecknas med både lätt ironi och mild fördragsamhet.

Tidigt i boken beskriver Paulsen när han själv som nybliven filosofie doktor i sociologi vände sig till Arbetsförmedlingen eftersom det var fyra månader kvar till dess att han skulle tillträda en forskartjänst. Han var i själva verket inte intresserad av att skaffa sig ett arbete och passade heller inte in i mallarna. Avsaknaden av anpassning tycks ha provocerat arbetsförmedlaren som av redovisningen att döma levererade fyrkantiga förslag. Det är något dunkelt vad denna uppvisning egentligen ska förmedla.

Ett påtagligt problem för Arbetsförmedlingen är hur man ska få ”ekvationen 400 000 arbetslösa och 40 000 utlysta tjänster” att gå ihop med idén om att man ”ska verka för full sysselsättning” (s 149). Med sådana proportioner – även om de här är grovt tillyxade – är det

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, seniorprofessor, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet
Bengt.Furaker@socav.gu.se

ju omöjligt att para ihop alla arbetslösa med befintliga jobb. Om vi jämför med hur det såg ut bara för några decennier sedan finner vi att förutsättningarna har försämrats väsentligt. Det finns i dag således för få arbetstillfällen, men Paulsens infallsvinkel på problemet är en annan. Han påpekar att sedan 1976, då pensionsåldern sänktes från 67 till 65 år, har produktiviteten i Sverige fördubblats men ändå har inte någon ytterligare arbetstidsförkortning ägt rum. Detta låter bestickande, men huruvida författaren menar att kortare arbetstid skulle kunna sänka arbetslösheten rejält är oklart. Så enkelt är det ju inte att alla kan få jobb om alla jobbar mindre. Paulsen bortser i sitt resonemang dessutom från ett par andra viktiga aspekter. Den ena är att produktivitetsökningen knappast gäller alla delar av arbetslivet (någon precisering ges inte och referens saknas); produktivitetsförändringar i den offentliga sektorn brukar inte anges eftersom de är vanskliga att mäta. Den andra försummade aspekten är att nya behov ständigt växer fram och genererar nya jobb. Av olika skäl är dock antalet arbetstillfällen i dag otillräckligt inom många områden. Det behövs mer folk i arbete för att till exempel få tågtrafiken att fungera, tillgodose behovet av bostäder och erbjuda alla gamla och sjuka adekvat vård och omsorg.

Med för få lediga jobb blir Arbetsförmedlingens uppgift i hög grad att placera arbetslösa i olika åtgärder samt att kontrollera att de söker jobb. Av bokens titel framgår att lydnad är ett centralt begrepp. Det är personalens lydnad som åsyftas och den kan vara av olika karaktär: förtvivlad, cynisk eller positiv. Arbetsförmedlarna inser ofta att det finns problem med olika åtgärder, men de finner sig för det mesta i situationen. Alternativet kan ju innebära att göra sig själv arbetslös och därmed till föremål för just de åtgärder man administrerar. Ytterligare ett centralt begrepp i boken är ideologi definierat ”som tankar och föreställningar som underlättar upprätthållandet av existerande maktstrukturer” (s 143). Detta är ingen lyckad definition då den utesluter att ideologi kan avse uppfattningar som ifrågasätter de rådande förhållandena. Paulsens egna idéer är ju exempel på sådana ifrågasättande uppfattningar och utgör ett slags motideologi.

Arbetsförmedlingens verksamhet rymmer åtskilliga inslag som har blivit starkt kritiserade och författaren ger många illustrationer på de absurditeter och den förnedring som kan förekomma. Vissa av kapitalismens och klassamhällets nedtryckande mekanismer blir åskådliggjorda i hans beskrivningar. Till bilden hör att arbetsförmedlarna själva emellanåt blir utsatta för hot och våld. Fas 3 kommer förstås upp i boken – liksom nummer 1 och nummer 2. Det var ett socialdemokratiskt löfte före valet 2014 att fas 3 skulle fasas ut, men tills vidare verkar det gå trögt med detta. Ett annat inslag är det av riksdagen i bred enighet (bara vänstern röstade emot) beslutade kravet på aktivitetsrapporter som de arbetslösa ska lämna in varje månad. Det gör bland annat att arbetsgivare riskerar att överhoppas med

jobbansökningar som aldrig kommer att leda till anställning och att arbetsförmedlarna får en massa papper att hantera.

Själva essensen i arbetslinjen är enligt Paulsen ”att arbetslösa ska må sämre” (s 176). Detta låter illasinnat. Vi ska inte glömma att arbetslinjen – låt vara att den kan utformas på olika sätt (Furåker 2015; Junestav 2004, 2007) – är väl förankrad i normer kring vilka det råder betydande konsensus. Om vi ska ha tillgång till mat, kläder, bostäder, transporter, skola, vård, omsorg, kultur och annat måste åtskilligt arbete utföras. Det är då inte förvånande att det finns en stark arbetsnorm. Denna säger att de som är arbetsföra och vill ha del av arbetets frukter själva bör dra sitt strå till stacken; man ska helt enkelt ”göra rätt för sig”. Härefter ligger djupast sett förklaringen till att man som arbetslös ofta känner sig värdelös.

Med stöd i data från en global studie hävdar Paulsen att de flesta människor i världen betraktar arbetet som ett tvång och att många är direkt fientliga till arbete. Om vi håller oss till vår världsdel finns det gott om undersökningar som ger en helt annan bild. Bland annat ser vi i en studie i 27 EU-länder att de allra flesta var mycket tillfredsställda eller tillfredsställda med sina arbetsvillkor (Eurofound 2012, s 85–86). Samtidigt är det ju riktigt att arbete är en ekonomisk nödvändighet för dem som inte har en försörjning på annat sätt – till exempel via välfärdsstaten eller större egna tillgångar – om de ska skapa sig en anständig tillvaro. Utmaningen ligger i att göra jobben tillräckligt bra.

Som en utväg lyfter Paulsen fram drömmar om ett annat liv. Ett alternativ kan vara att leva i ett självförsörjande jordbrukskollektiv. Den lösningen är inte bara en dröm utan existerar som en realitet – för all del inte så vanlig men den finns. Man kan fråga sig varför inte fler väljer denna möjlighet om nu gängse förvärvsarbete är så motbjudande. Sanningen är förmodligen att de flesta önskar både slå vakt om sin levnadsstandard och leva upp till vitala samhällsliga normer och det gör man lättast genom att skaffa sig ett vanligt jobb. Paulsen har också en dröm om det arbetsfria livet, vilket naturligtvis förutsätter att inkomsten kommer från annat håll än arbete. Här kan man ana att tanken på ett införande av medborgarlön lurar i vassen. Detta är emellertid inte något som författaren diskuterar och jag ska därför inte heller gå in på de problem en sådan reform skulle föra med sig (se dock Furåker 2005, s 221–224; 2015).

En hel del i Paulsens bok är tankeväckande, men annat är tämligen lättviktigt. Det rör sig om en debattskrift snarare än en analys av Arbetsförmedlingens verksamhet; det finns betydligt mer att säga i den saken. Boken härbärgerar dessutom en arbetsfientlig ideologi som är svår att ta på allvar. Trots att det finns avsevärda problem med arbetsmarknaden och arbetslivet måste ju en massa arbete utföras om vårt samhälle ska kunna erbjuda god levnadsstandard för sina medlemmar. Att mångas villkor för deltagande i arbetslivet behöver förbättras är en fråga som kräver en annan diskussion.

REFERENSER

- Eurofound (2012): *Fifth European working conditions survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Furåker B (2005): *Sociological perspectives on labor markets*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Furåker B (2015): "Någon form av arbetslinje måste vi ha." I: Bergman A, Gillberg G, Ivarsson L (red): *Tänkar om arbete. 17 texter om arbete, arbetsliv och samhällsförändring* (s 116–137). Stockholm: Premiss.
- Junestav M (2004): *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930-2001*. Uppsala: Uppsala universitet, Ekonomisk-historiska institutionen.
- Junestav M (2007): *Socialförsäkringssystemet och arbetsmarknaden – politiska idéer, sociala normer och institutionell förändring – en historik*. Rapport 2007:4. Uppsala: IFAU.
- Oleskog Tryggvason N, Bergström A, Ohlsson J (2014): *Förtroendet för Arbetsförmedlingen*. SOM-rapport 2014:18. Göteborg: Göteborgs universitet.